

„DE UNIVERSITEIT IN ONTWIKKELING”

L. VAN GELDER

De Europese Vereniging voor Vergelijkende Opvoedkunde heeft haar tweejaarlijkse conferentie, gehouden te Gent 1967, dit keer gewijd aan de problemen van de universiteit in het geheel van het onderwijsstelsel.

In zijn openingswoord heeft Idenburg, die op voortreffelijke wijze, zoals wij van hem gewend zijn, de leiding in handen had, de nieuwe positie van het universitaire onderwijs scherp geanalyseerd.

De traditionele exclusiviteit van de universiteit als burcht van wetenschapsbeoefening, los van de verdere maatschappelijke ontwikkeling, heeft haar zin grotendeels verloren. De moderne universiteit dient daarom als een geïntegreerd deel van het gehele schoolwezen beschouwd te worden.

Ook in de historie van de onderwijskundige ontwikkeling is deze integratie duidelijk aanwijsbaar. Werd in de tweede helft van de 19de eeuw het lager onderwijs tot een universeel instituut, de eerste helft van de 20ste eeuw bracht ons de problemen van de snelle groei van het voortgezet onderwijs. Steeds duidelijker wordt het accent gelegd op de noodzaak van een derde stap, waarin belangrijk grotere groepen dan thans het geval is, hun opleiding op een universitair of daarmee gelijkstaand niveau zullen ontvangen.

Maar, zo vermeldt Idenburg, niet alleen de kwantitatieve problemen hebben de gevestigde traditie doorbroken. De toename van de kennis, de sterkere specialisatie, de hogere eisen voor de vakopleiding dwingen tevens tot een herformulering van de doelstellingen van het universitaire onderwijs. Wanneer de universiteit inderdaad meer wil zijn dan een opleiding voor wetenschappelijke beroepen, dienen ook de aspecten van de persoonlijkheidsvorming, in intellectueel en in creatief opzicht, in dit onderwijs een plaats te verkrijgen.

Binnen dit hoofdthema heeft deze conferentie op vaak uitvoerige wijze aandacht besteed aan de onderwijsproblemen, de structuurproblemen en de hervormingen binnen de universiteiten. Maar zoals op elke vergadering bleek ook hier een „verborgen agenda” aanwezig te zijn. De scheiding in de opvattingen over de functie van de universiteit liep vrijwel door alle voordrachten heen. Deze tegenstelling is niet op eenvoudige wijze in een enkel woord te vangen, al heeft men wel ge-

tracht tegenover de traditionele universiteit een nieuwe aanduiding te stellen: de „multiversity”.

Ook de tegenstelling tussen elitevorming en massa-educatie op een hoger niveau geeft onvoldoende uitdrukking aan deze verschillen in opvatting.

De huidige universiteit is al reeds geen eenheid meer, maar een min of meer georganiseerd conglomeraat van autonome universiteiten. Deze verscheidenheid kan men uitbreiden door nieuwe elementen in deze veelheid van opleidingen op te nemen. Het is echter een geheel andere kwestie, wanneer men de universiteit gaat zien als de derde fase in het onderwijssysteem.

Bowles (New York) bracht reeds in het begin van deze conferentie de visie van de algemene universiteit als een dienstverlenend instituut voor de meest gevarieerde opleidingen naar voren. In een beperkt aantal scherp omliggende punten liet hij de voornaamste veranderingen in de functie van het hoger onderwijs zien. Wij noemen hiervan het wegnemen van belemmeringen tot het volgen van hoger onderwijs, de toename van de opleidingen in het hoger onderwijs, de opname van de onderwijzers- en lerarenopleiding in universitair verband. Wanneer zich deze ontwikkeling voortzet, zal dit zowel voor het pre-universitaire als voor het universitaire onderwijs belangrijke consequenties inhouden. Op het gebied van het voortgezet onderwijs betekent dit een uitbreiding van het pre-universitaire karakter van het gehele voortgezette onderwijs. Op het terrein van het hoger onderwijs zal dit leiden tot een sterkere scheiding tussen opleidingen voor beroepen, waarvoor een wetenschappelijke scholing nodig is en de opleiding van onderzoekers en specialisten op alle gebieden. Daarnaast zal de universiteit een belangrijke rol gaan spelen bij de opleiding langs schriftelijke weg, met behulp van televisie, de invoering van avondcolleges e.d.

Tal van aspecten van deze functieverandering verdienen hierbij meer aandacht. Bowles wijst daarbij op de veranderde taak van de hoogleraar. Hij legt in dit verband meer het accent op de opleiding van de studenten, dan op de zelfstandige wetenschapsbeoefening. Daarnaast acht hij een grotere deelname aan het maatschappelijke leven en aan het bepalen van de inhoud van het pre-universitaire onderwijs evenzeer tot taak van de hoogleraar. Hoewel dit niet duidelijk uitgesproken werd, leidt deze opvatting zeker tot een grotere differentiatie in het hooglerarenkorps, bv. in hoogleraren belast met een onderwijstaak en hoogleraren belast met onderzoekstaken.

In deze door Bowles geschetste multiversity komt evenwel opnieuw

het probleem van de elitevorming naar voren. Uitbreiding van de universiteit aan de basis zal samen moeten gaan met een verscherpte selectie aan de top.

Alexander King (O.E.C.D., Parijs) plaatste het probleem in de context van de „educational change”. Hij wees op de moeilijkheden, die elk onderwijssysteem heeft om adequaat antwoord te geven op de maatschappelijke veranderingen. De Europese traditie, waarin vastgehouden wordt aan een beperkt aantal modellen acht King een ernstige belemmering voor het overwinnen van de bestaande achterstand, zowel in kwantitatief als in kwalitatief opzicht.

King stelt dan ook de vraag of de ervaringen in Rusland en in Amerika geen aanleiding kunnen zijn om tot een grotere verscheidenheid van modellen te komen. De vraag is of uitgegaan dient te worden van de volkomen gelijkwaardigheid van de universitaire instellingen, of dat door een taakverdeling gestreefd moet worden naar een hiërarchische opbouw van deze instellingen naar kwaliteit en naar onderwijsmogelijkheden. Van bijzonder belang voor de Europese universiteiten acht King de inrichting van post-academiale opleidingen en het inrichten van werkgroepen of instituten voor een multidisciplinaire bestudering van problemen.

Het belangwekkendste werkstuk werd geleverd door A. F. Kleinberger (Jerusalem), zowel naar de inhoud als naar de methodische opzet. Terwijl de meeste inleiders zich beperkten tot informatorische beschouwingen of persoonlijke visies, heeft Kleinberger getracht in kort bestek het bewijsmateriaal te bieden voor een algemene hypothese, die een verrassend inzicht geeft in de huidige ontwikkeling van het hoger onderwijs. Deze algemene hypothese kunnen wij als volgt omschrijven: Het hoger onderwijs schijnt een overeenkomstig ontwikkelingspatroon te volgen als het voortgezet onderwijs in de afgelopen periode.

Hierbij wordt uitgegaan van het ons bekende ontwikkelingspatroon, waarin het oorspronkelijke begrip voortgezet onderwijs uitgebreid werd tot het onderwijs aan alle kinderen in de leeftijdsgroep van 12 tot 18 jaar. De daarbij optredende ontwikkelingsprocessen, zoals het bieden van meer onderwijsvormen, het opnemen van vormen, die oorspronkelijk een uitbreiding van het lager onderwijs waren, het bieden van verschillende toegangswegen tot hogere onderwijsvormen, het aansluiten bij ontwikkelingsfasen, kunnen opnieuw in het vernieuwingsproces van het universitaire onderwijs onderkend worden. Tot de helderheid van het betoog hebben de pogingen tot definiëring van het begrip: hoger onderwijs, zeker bijgedragen. Kleinberger laat daarin zien, dat de ver-

schillen in definiëring reeds een aanwijzing zijn tot de zeer grote verandering in functie van de universiteit. De omschrijvingen naar de status, naar het opleidingsdoel, naar de werkwijze, naar de omvang van de taak geven elk op zich een aspect van de functies, die de universiteit in de moderne samenleving te vervullen heeft.

Kleinberger laat dan in zijn zeer goed gedocumenteerd referaat zien, op welke wijze verschillende landen hervormingen hebben aangebracht om deze nieuwe functies te vervullen. Naast de kwantitatieve toename is vooral de verruiming van de toegangswegen tot de universitaire studie een opmerkelijk feit.

Hieronder vallen de externe examens (België, Frankrijk en Israël), de avondscholen (Tsjecho-Slowakije en Duitsland) en de speciale colleges voor de tweede ontwikkelingsweg (Duitsland).

Nadat Kleinberger gewezen heeft op problemen als de diversiteit in opleidingsintenties bij de studenten, de tekorten aan researchopleidingen en de moeilijkheden bij het aantrekken van competente docenten, komt hij tot een aanduiding van een toekomstig model voor het universitaire onderwijs.

Uitgaande van de opvatting, dat het hoger onderwijs een meer algemeen karakter zal dragen, meent Kleinberger, dat de oplossing gevonden dient te worden in een tweeledig systeem. Aan de ene kant zullen de universiteiten ruimte bieden voor hen, die aan bepaalde minimumvoorwaarden voldoen en voldoende hebben aan een betrekkelijk korte opleiding. Daarnaast zullen de universiteiten ruimte moeten bieden voor langere en meer gespecialiseerde opleidingen, benevens voor post-academiale studies, waaraan alleen een streng geselecteerde groep van studenten mag deelnemen.

Aan deze laatste instituten zal een hoger gekwalificeerde staf verbonden moeten zijn, die zich onder gunstige omstandigheden kan richten op wetenschappelijk onderzoek.

Kleinberger merkte tenslotte op, dat deze extrapolaties in feite reeds in de ontwikkeling aanwezig zijn.

Over de verschillende hervormingsplannen uit Engeland (H.L. Elvin, London), Spanje (J. Tusquets, Barcelona), Nigeria (A. Banovitch, Niamey) en Frankrijk (J. Majault, Parijs) willen wij slechts een enkele opmerking maken.

Het meest opmerkelijke was de ongeschokte overtuiging van Tusquets (Barcelona) in de voortzetting van de traditionele vorm van de universiteit. Hoewel hij de dubbele functie van de universiteit: opleiding tot de zelfstandige beroepen en opleiding tot de wetenschapsbeoefening

wel erkent, meent hij toch, dat de eigenlijke taak van de universiteit beperkt dient te worden tot de kleine groep (hij noemt 10%) van echte wetenschapsbeoefenaars.

Meer praktische betekenis voor de verdere bestudering van het universitaire probleem had het referaat van Majault (Parijs). De Wet op het Hoger Onderwijs van januari 1966 biedt een nieuwe structuur in drie fasen. De eerste cyclus van 2 jaar geldt als een propedeuse, de tweede cyclus wordt afgesloten na 2 jaar door een kwalificatie, terwijl de derde cyclus gericht is op het doen van onderzoek. Hiermede wordt in belangrijke mate tegemoet gekomen aan de eis tot diversiteit in het opleidingspatroon.

De omvangrijkheid van het gestelde probleem is er misschien debet aan, dat de meeste referaten een beschouwend karakter droegen en te weinig op eigen onderzoek berustten. Een uitzondering in dit opzicht was het referaat van Goldschmidt (West-Berlijn), die enkele gegevens bood uit sociologische onderzoeken, zonder daarbij evenwel tot opmerkelijke conclusies te komen.

In zijn slotwoord heeft Idenburg de twee processen, die in de ontwikkeling van het universitaire onderwijs te onderkennen zijn naast elkaar geplaatst: de differentiatie, die tot de taakverbreding geleid heeft en de integratie, die nu weer nodig is om het historisch gegroeide te verbinden met het maatschappelijk gewenste. Intussen is ook naar zijn mening het proces van differentiatie nog niet voltooid. De reorganisatie van het universitaire (tertiëre) onderwijs kan aanleiding geven tot de inrichting van een vierde trap: de post-academiale opleidingen.

Uit dit korte verslag moge blijken, dat het probleem van de universiteit in een moderne samenleving door de referaten op zeer verschillende wijze is belicht. Daarmede heeft deze conferentie zeker een bijdrage gegeven tot een verdere bestudering, vooral wat betreft de maatschappelijke functie van het universitaire onderwijs. De discussies waren in het algemeen minder bevredigend, hoewel er toch ervaren senioren en veelbelovende junioren uit Europa en Amerika aanwezig waren.

De „Comparative Education Society in Europe” houdt haar volgende conferentie in 1969 in Praag over het onderwerp „Processes in Curriculum Reform”. Prof. Idenburg heeft voor de komende periode het voorzitterschap van de vereniging aanvaard.